

FERENCZY Rita – SZUROMI Szabolcs Anzelm O.Praem.

AZ EGYHÁZAK, VALAMINT ÖNÁLLÓ KÉPVISELETTEL RENDELKEZŐ EGYSÉGEIK JOGI HELYZETE ÉS A NON-PROFIT SZERVEZETEK STÁTUSZA KÖZÖTTI KÜLÖNBSÉGEK A MAGYAR MAGÁNJOGBAN

I. A „NONPROFIT” SZERVEZETEK HAZAI JOGÁLLÁSA; II. AZ EGYHÁZAK, VALAMINT ÖNÁLLÓ KÉPVISELETTEL RENDELKEZŐ EGYSÉGEIK JOGÁLLÁSA; III. ÖSSZEGZÉS.

Magyarországon 1949, azaz a kartális Alkotmány megszületése előtt (vö. 1949. évi XX. tv.) a *Corpus Iuris Hungarici* hatályban lévő elveinek az értelmében a bevett vallásfelekezetek¹ és azok önálló képvisellel bíró egységei közjogi jelleggel rendelkeztek.² Így az állami hatóságnak közvetlen illetékessége volt az egyes bevett felekezetek tevékenységének ellenőrzésére, sőt vagyronkezelésük felett főfelügyeletet gyakorolni.³ Ez a helyzet nyilvánvalóan alapvetően különbözött a jelenleg hatályos magyar Alkotmányban érvényesülő elválasztási modelltől.⁴ Mivel a Magyarországon jelenleg bejegyzett egyházak, valamint önálló képvisellel rendelkező egységeik és az általuk fenntartott intézmények főképp közcélú látnak el, így gyakori félreértés, hogy az egyházi szervezeteket, mint a közhasznú szervezetek speciális formáját sorolják be. Ezt a tévedést elsődlegesen a vonatkozó hazai jogszabályi – leginkább magánjogi és költségvetési – keretek félreértelmezése okozza.

I. A „NONPROFIT” SZERVEZETEK HAZAI JOGÁLLÁSA

A nonprofit szervezetek alapvető jellegzetességeit Bíró Endre három tulajdon-ság köré csoportosítja: a profitosztás tilalma; a nem kormányzati jelleg és a jogi személyiség.⁵ A hazai nonprofit szervezetekre vonatkozó hatályos előírásokat az

¹ Vö. 1895. évi XLIII. tc.

² ERDŐ P.-SCHANDA B., *Egyház és vallás a mai magyar jogban. A főbb jogszabályok szövegével, nemzetközi bibliográfiával* (Egyház és jog 1), Budapest 1993. 20-23. Vö. SZUROMI Sz., *A egyes alapítványok jogállása Magyarországon a korábbi és a hatályos egyházjog, valamint az állami egyházjogi normák tükrében*, in *Jogtörténeti szemle* 4 (2004) 16-20.

³ Vö. 1895. évi XLIII. tc. 19. § Az egyházi közgyűlés csak nyilvános lehet.

Az egyházi közgyűlésen csak a felekezet egyházi, vagyoni, oktatási, nevelési, jótékony-sági s általában a vallásos és erkölcsi élet körébe tartozó ügyei tárgyalhatók.

A vallásfelekezet köteles a közgyűlésein hozott határozatait jegyzőkönyvbe iktatni, s e jegyzőkönyveket a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, vagy az általa kijelölt polgári hatóságnak eset-ről-esetre bemutatni.

⁴ ERDŐ P., *Az egyház új jogi helyzete Magyarországon*, in *Katolikus Szemle* 42 (1990) 159-170. ERDŐ P., *A magyar elválasztási modell alapelvei a katolikus egyház szemszögéből*, in FORRAI T. (szerk.), *Az állam és az egyház elválasztása*, Budapest 1995. 96-102.

⁵ BÍRÓ E., *Nonprofit Szektor Analízis. Civil szervezetek jogi környezete Magyarországon*, Buda-pest 2002. 4-5.

1997. évi CLVI. tv. a közhasznú szervezetekről, valamint annak az 1998. évi XIV. tv.-vel való módosítása tartalmazza. A közhasznú szervezetek között a jogalkotó megkülönböztet társadalmi szervezetet (1), alapítványt (2), közalapítványt (3), közhasznú társaságot (4) és olyan köztestületet, amelynek a létrehozásáról szóló törvény a közhasznúságot lehetővé teszi (5). A törvény hatálya alá tartozó jogi személyeknek olyan jellegű közhasznú tevékenységet kell folytatniuk, amit maga az 1997. évi CLVI. tv. nevesít. Ezen túlmenően: vállalkozási tevékenységet csak közhasznú cél érdekében folytathatnak; a gazdálkodásuk közben keletkezett eredményt nem oszthatják fel; valamint közvetlen politikai tevékenységet nem folytathatnak. Feladataik kifejezetten közfeladatok ellátásának végzésére irányulnak, amelyekről – a jogi személy jellegének függvényében – az állami, vagy önkormányzati szervnek kell gondoskodnia. Éppen ezért, gazdálkodásukat évente nyilvánosságra kell hozniuk, melynek ellenőrzése az Állami Számvevőszék hatáskörébe tartozik (vö. az 1989. évi XXXVIII. tv. az Állami Számvevőszékről, és annak további módosításai).⁶

Mindezek fejében a közhasznú szervezet mentesül a társasági adó alól, illetve további, társasági adókötelezettséget érintő kedvezmények vonatkoznak rá. De itt kell említenünk a helyi adókötelezettséget érintő kedvezményeket, az illeték-kedvezényt, a vámkedvezményt, továbbá az egyéb jogszabályban meghatározott kedvezményeket és a kapott szolgáltatások utáni jövedelemadó-mentességet.

II. AZ EGYHÁZAK, VALAMINT ÖNÁLLÓ KÉPVISELETTEL RENDELKEZŐ EGYSÉGEIK JOGÁLLÁSA

Az 1990. évi IV. tv. alapján elismert egyházi jogi személyek a 9-14. §§ szerint nyilvántartásba vett egyházak, egyházszövetségek, az egyházak vallásos célra létesült önálló szervezete, valamint amennyiben alapszabályuk úgy rendelkezik, önálló képviseleti szervvel rendelkező szervezetük.⁷ A 8. §-ban szereplő feltételek egyértelművé teszik, hogy az egyház létrehozásának célja az azonos hiteltel vallók közös vallásgyakorlása, természetesen az Alkotmányba vagy más törvénybe nem ütköző módon. Az egyházaknak tehát elsődleges funkciójuk a tagjaik vallásgyakorlását elősegíteni. Ez közösségi vallásgyakorlást jelent, vagyis feltételez egy azonos hitelveket valló közösséget, valamint azt, hogy ezek a hitelvek valamiféle közös gyakorlatot írnak elő. Ezek megléte mint cél elégséges egy egyház alapítására, a törvény nem ír elő sem karitatív, sem oktatási, sem egészségügyi vagy egyéb közhasznú célt.

A jogi személyiséggel rendelkező egyházaknak és intézményeiknek a tevékenysége azonban nemcsak a vallásszabadság alkotmányban szavatolt elvének a gyakorlására terjedhet ki, hanem művelődési, szociális, egészségügyi, sport és ifjúságvédelmi feladatok ellátására is.⁸ Ilyen tevékenységek gyakorlására az egyhá-

⁶ 1993. évi LXXXVIII. tv.; 2004. évi XLVI. tv.

⁷ Vö. FERENCZY R., *Kérdések az egyházak és szervezeteik jogi személyiségének köréből*, in *Magyar Jog* 46 (1999) 518-529.

⁸ 1990. évi IV. tv. 17. § (1).

zak jogosultak intézményeket vagy szervezetet létrehozni, viszont ez nem az adott vallási csoport egyházlétének feltétele. Közhasznú célok kitűzését, ilyen feladatok ellátását tehát nem lehet az egyházakon számon kérni. Az 1990. évi IV. tv. 18 (2) szerint az egyházi jogi személynek lehetősége van arra is, hogy a működésének biztosításához szükséges anyagi keretek megteremtésére akár gazdasági vállalkozási tevékenységet folytasson. Ez az elv következik a vallás szabad gyakorlásának és az abból fakadó jogok és köteleességek végzésének állam által való garantálásából. Az említett gazdasági tevékenység folytatása esetében a Ptk. társadalmi szervezetekre vonatkozó szabályai (vö. Ptk. 70-73. §§) az irányadók. Az 1997. évi CXXIV. tv. az egyházak hitéleti és közcélú tevékenységnek anyagi feltételeiről az eddigiekben rögzítettekén túl úgy rendelkezik, hogy a törvény hatálya alá eső egyházak esetében nem minősül gazdasági tevékenységnek a hitéleti, oktatási, szociális, egészségügyi vagy sportlétesítmények működtetése; egyházi személyeknek nyújtott szolgáltatások; a hitélettel összefüggő tárgyak és kiadványok értékesítése; temető fenntartása; stb.,⁹ valamint az ilyen tevékenységekhez kapcsolódó anyagi juttatás (vö. pl. kötbér, adóvisszatérítés), illetve a vállalkozási tevékenységnek nem minősülő működésből nyert bevétel kamata.¹⁰ Az egyházak ilyen, valamint egyéb jellegű tevékenységének ellenőrzésére az állam deklarálta, hogy felügyeleti szervet nem hoz létre.¹¹ Így az egyházak és önálló képvisellettel rendelkező jogi személyeik működésének a fentiekben felsorolt területei nem tartoznak az Állami Számvevőszék ellenőrzési kompetenciája alá, szemben a közhasznú szervezetekkel. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a hatályos törvények megsértése esetében ne lenne az ügyészség per indítására jogosult (vö. 1990. évi IV. tv. 16. § [2]).

Ha egy pillantást vetünk a 2004. évi, a 2005. évi költségvetésről szóló CXXXV. tv. szövegére, látható, hogy egyfelől meghatározza azt a támogatási összeget, amellyel az egyházi alapintézmények hitéleti tevékenységének működését támogatja, a Szentszékkel kötött 1997. június 20-án aláírt nemzetközi megállapodásnak megfelelően.¹² Másfelől, ugyanezen törvény 45. § (1) d) pontjában fenntartja a

⁹ 1997. évi CXXIV. tv. 2. § (7): Az egyház esetében nem minősül gazdasági – vállalkozási tevékenységnek: a) hitéleti, nevelési - oktatási, kulturális, felsőoktatási, szociális és egészségügyi, sport, gyermek- és ifjúságvédelmi intézmény működtetése, valamint az említett tevékenység folytatása, b) üdülő hasznosítása egyházi személy részére történő szolgáltatásnyújtás révén, c) hitélethez szükséges kiadvány, kegytárgy előállítás, értékesítése, d) egyházi célra használt ingatlan (ideértve annak tartozékait is) részleges hasznosítása, e) temető fenntartása, f) a kizárólag hitéleti, nevelési – oktatási, kulturális, felsőoktatási, szociális és egészségügyi, sport, gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységet szolgáló immateriális jószág, tárgyi eszköz és készlet értékesítése (ideértve a munkaruhá megtérítését is), g) hitéleti, nevelési – oktatási, kulturális, felsőoktatási, szociális és egészségügyi, sport, gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységet szolgáló eszköz nem nyereségszerzési célú hasznosítása. Vö. az egyházak önálló képviselotti szervvel rendelkező jogi személyiséggel bíró szervezeti egységeinek vonatkozásában: 1997. évi CXXIV. tv. 2. § (8).

¹⁰ 1997. évi CXXIV. tv. 2. § (9) – (10).

¹¹ 1990. évi IV. tv. 16. § (1).

¹² „A hitéleti tevékenység keretében az egyházi alapintézmények működését 11,8 milliárd forint támogatással segíti a költségvetés - kiegészítve az állampolgárok 1%-os személyi jövedelemadó rendelkezéseit 0,25%-ról 0,9%-ra. Az egyházi fenntartású közgyűjteményi és közművelődési intézmények támogatására kb. 805,6 millió forint fordítható. A hitoktatók támogatására mintegy 3,3, a vidéki egyházi szolgálatot teljesítők juttatására 1,5, beruházási és rekonstrukciós támogatásokra

jogot az Országgyűlésnek, hogy az egyházaknak juttatott támogatás összegét az év folyamán akár módosítsa.¹³ Az egyházak és intézményeik támogatása ebben az esetben tehát a kisebbségekre és a pártokra vonatkozó normákhoz hasonló elbírálás alá esik, amely alapvetően különbözik a közhasznú szervezetekre alkalmazott jogi és gazdasági eszközöktől.

III. ÖSSZEGZÉS

Látható tehát, hogy az egyházi jogi személyek képesek a gazdálkodásra, és ezt nem az anyagi nyereség elérésének elsődleges céljából teszik. Tevékenységükkel alapvetően közcélú látnak el, de ennek ellenére nem minősíthetők közhasznú, vagy „nonprofit” szervezeteknek, hiszen lényegileg eltérnek az azok számára támasztott törvényi kritériumoktól. Működésüknek néhány területe és formája nagyon hasonlít a közhasznú szervezetekére, sajátos céljuk azonban nem ezeknek a közfeladatoknak az ellátása, hanem a belső normáik alapján történő közösségi vállásgyakorlás. Jellegükből adódóan (és ennek az Ltv. 8. § [1] bekezdésének felsorolása, valamint a 18. § jogszabályi kifejezést is ad) gazdasági tevékenységet csak a fő céljuk érdekében folytathatnak, ugyanakkor intézményeik közszolgálati tevékenysége is ennek a fő célnak van alárendelve. Nem a közhasznú társaságok jellege mutatkozik tehát meg, hanem sokkal inkább olyan „társadalmi szervezeteké”, amelyek a fő céljuk mellett, annak elérését segítő, más tevékenységeket is ellátnak. Természetesen az egyházak közfeladatot ellátó szervezeteinek munkája egy demokratikusan működő államszervezet és a társadalom számára felbecsülhetetlen értékű, azonban ezek nem magát az egész adott egyházat teszik jogi értelemben véve közhasznúvá, hanem a tevékenységet végző szervezetet. Nem véletlen, hogy ezeket a tevékenységeket jórészt az egyes egyházak önálló jogi személyiségű egységei végzik, és ezek kérnek – kérhetnek közhasznú minősítést az állami hatóságoktól.

pedig 1,2 milliárd forint támogatás szolgál. A volt egyházi ingatlanok tulajdonrendezése során megállapított egyházi járadékra 7, 8 milliárd forint áll rendelkezésre.

¹³ 45. § (1) Az Országgyűlés a következő címek, alcímek, jogcímcsoportok, jogcímek, előirányzat-csoportok, kiemelt előirányzatok tekintetében magának tartja fenn a jogot az előirányzatok év közbeni megváltoztatására: – *a*) a nemzeti és etnikai kisebbségi szervezetek támogatása (I. Országgyűlés fejezet, 6. cím), – *b*) a pártok támogatása (I. Országgyűlés fejezet, 7. cím), – *c*) a pártok működését segítő, tudományos, ismeretterjesztő, kutatási, oktatási tevékenységet végző alapítványok (I. Országgyűlés fejezet, 8. cím), – *d*) az egyházak támogatása (XXIII. Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma fejezet, 10. cím, 39. alcím), – *e*) az országos kisebbségi önkormányzatok támogatása (XXIV. Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium fejezet, 9. cím, 21. alcím).